

Przeglądy i komentarze

ZAWARCIE UKŁADU O PRZYJAŹNI, WSPÓLPRACY I WZAJEMNEJ POMOCY MIĘDZY POLSKĄ A NRD

Na zaproszenie Komitetu Centralnego PZPR, Rady Państwa i rządu polskiego, przebywała z wizytą oficjalną w Polsce w dniach 14 i 15 marca 1967 r. delegacja partyjno-rządowa NRD¹. W skład jej wchodziło: I sekretarz KC Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności (SED) i przewodniczący Rady Państwa NRD — Walter Ulbricht; członek Biura Politycznego KC SED i prezes Rady Ministrów NRD — Willi Stoph; członek Biura Politycznego i sekretarz KC SED — Erich Honecker; minister spraw zagranicznych — Otto Winzer; sekretarz generalny Liberalno-Demokratycznej Partii Niemiec (LDPD) i zastępca przewodniczącego Rady Państwa — Manfred Gerlach; zastępca przewodniczącego Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (CDU), zastępca przewodniczącego Rady Ministrów i minister zdrowia — Max Sefrin; wiceminister spraw zagranicznych — Oskar Fischer; dyrektor departamentu stosunków z europejskimi państwami socjalistycznymi w MSZ — Rudolf Helmer; ambasador NRD w Polsce — Karl Mewis oraz szereg ekspertów.

W rozmowach z delegacją NRD ze strony polskiej uczestniczyli: I sekretarz KC PZPR — Władysław Gomułka; przewodniczący Rady Państwa i członek Biura Politycznego KC PZPR — Edward Ochab; prezes Rady Ministrów i członek Biura Politycznego KC PZPR — Józef Cyrankiewicz; Marszałek Sejmu i prezes NK ZSL — Czesław Wycech; zastępca przewodniczącego Rady Państwa i przewodniczący CK SD — Stanisław Kulczyński; wiceprezes Rady Ministrów i członek Biura Politycznego KC PZPR — Eugeniusz Szyr; minister spraw zagranicznych i członek Biura Politycznego KC PZPR — Adam Rapacki; wiceminister spraw zagranicznych i członek KC PZPR — Marian Naszkowski; ambasador Polski w NRD — Feliks Baranowski; dyrektor departamentu w MSZ — Aleksander Małecki.

W historii stosunków państwowych między Polską i NRD wzajemne wizyty rządowe spełniały ważną rolę we współżyciu obu państw i pozwalały uzgadniać wspólny punkt widzenia na sprawy żywotnie interesujące obie strony². Przykładowo wymienić można, iż podczas pierwszej wizyty delegacji rządowej NRD w Polsce, Polska i NRD podpisały w dniu 6 VI 1950 r. tzw. deklarację warszawską o wytyczeniu ustalonej i istniejącej granicy polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie Łużyckiej. Deklaracja ta stała się podstawą do zawarcia dwóch następnych umów między Polską i NRD, dotyczących granicy polsko-niemieckiej: układu o wytyczeniu ustalonej i istniejącej granicy polsko-niemieckiej podpisanego w Zgorzelcu w dniu 6 VII 1950 r. i aktu o wytyczeniu w terenie granicy polsko-niemieckiej podpisanego w dniu 27 I 1951 r. we Frankfurcie n. Odrą.

¹ Relacje z przebiegu wizyty, zob. „Trybuna Ludu” z 15 i 16 III 1967; „Neues Deutschland” z 14, 15 i 16 III 1967.

² Chronologiczny wykaz najważniejszych dat z historii stosunków państwowych między NRD i Polską zawiera wydawany przez Wydział Prasowy ambasady NRD w Polsce „Biuletyn Informacyjny” nr 6/1967, ss. 1—4.

Celem ostatniej wizyty delegacji partyjno-rządowej NRD w Polsce było przede wszystkim podpisanie między obu państwami Układu o Przyjaźni, Współpracy i Wzajemnej Pomocy. Wiadomość o planowanym zawarciu tego rodzaju układu ogłoszona została już wcześniej³. Zawarty w dniu 15 marca między Polską i NRD Układ o Przyjaźni, Współpracy i Wzajemnej Pomocy podpisany został ze strony polskiej przez W. Gomułkę, E. Ochaba i J. Cyrankiewicza, a ze strony NRD przez W. Ulbrichta i W. Stophę. Układ powyższy posiada następujące brzmienie:

„Polska Rzeczpospolita Ludowa i Niemiecka Republika Demokratyczna stwierdzają, że oba państwa ustanowiły dobrosąsiedzkie stosunki trwałej przyjaźni, wszechstronnej współpracy i wzajemnej pomocy,

kierując się dążeniem do dalszego rozwijania i umacniania tych stosunków w oparciu o zasady socjalistycznego internacjonalizmu,

przekonane, że taki rozwój ich stosunków odpowiada żywotnym interesom obu państw i służy umocnieniu jedności wspólnoty socjalistycznej,

świadome, że ich przyjaźń jest istotnym czynnikiem powstrzymującym agresywne poczynania zachodnoniemieckich sił militarystyki i odwetu, jak również zdecydowane — w oparciu o Układ Warszawski o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej z dnia 14 maja 1955 roku — przeciwdziałać zagrożeniu pokoju przez te siły oraz zabezpieczać przed nimi nienaruszalność granic obu państw i ich integralność terytorialną,

potwierdzając swe stanowisko, że realizacja zasad Układu Poczdamskiego przez Niemiecką Republikę Demokratyczną oraz zawarcie Układu o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko-niemieckiej granicy państwowej z dnia 6 lipca 1950 roku stały się historycznym zwrotem w stosunkach między narodami obu państw,

zgodne co do tego, że istnienie Niemieckiej Republiki Demokratycznej stanowi ważny czynnik zapewnienia pokoju, a jej aktywna, pokojowa polityka i jej udział we współpracy międzynarodowej mają istotne znaczenie dla utworzenia trwałego systemu bezpieczeństwa europejskiego,

stwierdzając, że przewyciężenie militarystyki i neonazizmu stanowi przesłankę pokojowego uregulowania problemu niemieckiego i potwierdzając, że doprowadzenie do powstania w przyszłości zjednoczonego, pokojowego i demokratycznego państwa niemieckiego możliwe jest tylko na drodze normalizacji stosunków między obu państwami niemieckimi w wyniku zawarcia porozumień między Niemiecką Republiką Demokratyczną a Niemiecką Republiką Federalną i w warunkach zapewniających bezpieczeństwo państw sąsiadujących z nimi,

kontynuując swe dążenie do rozwijania stosunków między państwami o odmiennych ustrojach społecznych na podstawie zasad pokojowego współistnienia oraz do zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa w Europie i na świecie,

postanowiły zawrzeć niniejszy układ i w tym celu uzgodniły co następuje:

Artykuł 1.

Wysokie umawiające się strony będą rozwijać i umacniać przyjaźń i współpracę we wszystkich dziedzinach zgodnie z zasadami socjalistycznego internacjonalizmu, wzajemnej pomocy i wzajemnych korzyści oraz na podstawie równouprawnienia, poszanowania suwerenności i nieingerowania w wewnętrzne sprawy drugiej strony.

Artykuł 2.

Wysokie umawiające się strony będą nadal prowadzić politykę pokojowego współistnienia państw o odmiennych ustrojach społecznych, kontynuować zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych swe wysiłki dla zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa, zmniejszenia napięcia międzynarodowego, zaprzestania wyścigu zbrojeń i osiągnięcia rozbrojenia oraz nadal przeciwstawiać się kolonializmowi i neokolonializmowi we wszelkiej postaci.

³ Zob. „Trybuna Ludu” z 8 i 11 III 1967. Por. też wystąpienie I sekretarza KC SED, W. Ulbrichta, na konferencji delegatów okręgów („Neues Deutschland” z 13 III 1967).

Artykuł 3.

Wysokie umawiające się strony oświadczają, że integralność terytorialna obu państw oraz nienaruszalność granicy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na Odrze i Nysie Łużyckiej i granicy między Niemiecką Republiką Demokratyczną a Niemiecką Republiką Federalną posiadają podstawowe znaczenie dla bezpieczeństwa europejskiego.

Artykuł 4.

Wysokie umawiające się strony będą zgodnie z Układem Warszawskim o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej z dnia 14 maja 1955 roku stosować wszelkie niezbędne środki w celu uniemożliwienia agresji ze strony zachodnioniemieckich sił militarystycznym i odwetu lub jakiegokolwiek innego państwa bądź grupy państw, które by się z nimi sprzymierzyły.

Artykuł 5.

W przypadku napaści zbrojnej na jedną z wysokich umawiających się stron przez jakiegokolwiek państwo lub grupę państw, o których mowa w artykule 4 druga wysoka umawiająca się strona niezwłocznie udzieli jej pomocy zgodnie z Układem Warszawskim o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej z dnia 14 maja 1955 roku. Wysokie umawiające się strony będą przy tym działać stosownie do postanowień Karty Narodów Zjednoczonych i powiadomią niezwłocznie Radę Bezpieczeństwa o podjętych krokach.

Artykuł 6.

Wysokie umawiające się strony uważają Berlin Zachodni za odrębną jednostkę polityczną.

Artykuł 7.

Wysokie umawiające się strony wychodzą z założenia, że normalizacja stosunków między obu suwerennymi państwami niemieckimi odpowiada wymogom bezpieczeństwa europejskiego.

Wysokie umawiające się strony będą kontynuować swe wysiłki, aby na podstawie uznania istnienia dwóch suwerennych państw niemieckich doprowadzić do pokojowego uregulowania problemu niemieckiego, które przyczyni się do zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa w Europie.

Artykuł 8.

Wysokie umawiające się strony będą na zasadzie przyjaznej współpracy i wzajemnych korzyści, zgodnie z założeniami Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, wszechstronnie rozwijać i umacniać stosunki gospodarcze i naukowo-techniczne między obu państwami oraz stosownie do zasad międzynarodowego socjalistycznego podziału pracy urzeczywistniać koordynację narodowych planów gospodarczych i kooperację produkcji, zapewniając w ten sposób wzajemne zbliżenie gospodarki narodowej obu państw.

Artykuł 9.

Wysokie umawiające się strony będą rozwijać i umacniać swe stosunki w dziedzinie kultury i nauki w szczególności w zakresie szkolnictwa, sztuki, prasy, radia, telewizji, filmu oraz wychowania fizycznego i turystyki.

Artykuł 10.

Wysokie umawiające się strony będą konsultować się we wszystkich ważniejszych zagadnieniach międzynarodowych, które dotyczą interesów obu państw.

Artykuł 11.

Układ niniejszy zawarty jest na okres dwudziestu lat. Jeżeli żadna z wysokich umawiających się stron nie wypowie go na dwanaście miesięcy przed upływem tego okresu, pozostanie on w mocy na dalsze dziesięć lat.

W przypadku powstania zjednoczonego, pokojowego i demokratycznego państwa niemieckiego Układ niniejszy zostanie rozpatrzony.

Artykuł 12.

Układ niniejszy podlega ratyfikacji i wejdzie w życie w dniu wymiany dokumentów ratyfikacyjnych, która nastąpi w Berlinie w możliwie bliskim terminie.

Zgodnie z artykułem 102 ustęp 1 Karty Narodów Zjednoczonych Układ niniejszy będzie zarejestrowany w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Sporządzono w Warszawie dnia 15 marca 1967 roku w dwóch egzemplarzach, każdy w języku polskim i niemieckim, przy czym obydwie teksty posiadają jednakową moc⁴.

W przemówieniach, jakie w czasie uroczystości podpisania układu wygłosili W. Gomułka i W. Ulbricht, przedstawione zostały motywy, którymi kierowały się strony zawierające układ i ich poglądy na sytuację wytworzoną w podzielonych Niemczech. Obaj mężowie stanu podkreślili wspólnotę interesów Polski i NRD w dążeniu do zapewnienia pokoju w Europie i w przeciwstawianiu się niebezpieczeństwu sił odwetowych w NRF.

Oceniając rolę układu, W. Gomułka stwierdził, że:

„Znaczenie tego układu wykracza poza nasze dwustronne stosunki. Układ nasz stanowi także ważny czynnik pokoju i bezpieczeństwa w Europie”⁵.

Poddając ostrej krytyce dotychczasową politykę rządu NRF, W. Gomułka ponownie podkreślił, iż niezbędnym warunkiem utrwalenia pokoju i bezpieczeństwa w Europie, jak również normalizacji stosunków między NRF i państwami socjalistycznymi, jest odstąpienie Niemiec zachodnich od roszczeń do wyłącznego reprezentowania Niemiec jako całości i uznanie suwerenności NRD. Także nowy rząd zachodniemiecki kanclerza K. Kiesingera kontynuuje politykę swych poprzedników. Charakteryzując tę politykę, W. Gomułka podkreślił:

„W tej sytuacji Niemiecka Republika Demokratyczna stała się państwem niezbędnie potrzebnym w Europie. Wrosła ona w europejską strukturę państwa, stała się jej częścią składową. Istnienie, rozwój i stabilizacja NRD, jako niemieckiego państwa socjalistycznego stanowi podstawowy warunek pokoju i bezpieczeństwa w Europie. [...]”

Czy wobec tego należy wykreślić w ogóle perspektywiczną możliwość zjednoczenia Niemiec? Nie. Ten problem rozwiąże historia. Warunki, w jakich może dojść do zjednoczenia obu państw niemieckich powstaną wówczas, kiedy w Europie zagwarantowany zostanie trwały pokój. Toteż wszystko, co temu sprzyja, sprzyja także otwarciu historycznej drogi prowadzącej do zjednoczenia Niemiec. Jednocześnie wszystko, co szkodzi interesom pokoju pociąga za sobą utrwalenie podziału Niemiec”⁶.

Zawarty między Polską i NRD układ nie zamyka — wbrew twierdzeniu szeregu komentarzy prasy zachodniej — drogi do zjednoczenia Niemiec. Wynika to z treści art. 11 ust. 2, którego klauzula przewiduje możliwość rewizji układu w wypadku powstania zjednoczonego, pokojowego i demokratycznego państwa niemieckiego.

⁴ „Trybuna Ludu” z 16 III 1967.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

Przewodniczący delegacji NRD określił układ między Polską i NRD jako początek nowego etapu stosunków między obu państwami wyrażający się w stawianiu nowych zadań we wszystkich dziedzinach współpracy między obu państwami.

W sprawie wpływu zawartego układu na próby nawiązania stosunków dyplomatycznych NRF z państwami socjalistycznymi przy zachowaniu przez rząd zachodnoniemiecki dotychczasowych podstaw swej polityki wschodniej, W. Ulbricht stwierdził:

„Z tekstu Układu o Przyjaźni, Współpracy i Wzajemnej Pomocy wynika jednak jasno, że nawiązania stosunków dyplomatycznych z krajami socjalistycznymi w Europie nie da się pogodzić z utrzymaniem roszczeń do wyłącznego reprezentowania i z doktryną Hallsteina”⁷.

Zawarty między Polską i NRD Układ o Przyjaźni, Współpracy i Wzajemnej Pomocy stanowi doniosłe wydarzenie nie tylko w stosunkach między obu państwami, lecz wnosi również nowe elementy do całokształtu problemu niemieckiego. Nie podejmując na tym miejscu merytorycznej analizy treści powyższego układu, ani też nie konfrontując jego postanowień z innymi umowami Polski tego typu, trzeba przede wszystkim podkreślić, że zawarcie tego aktu wypełniło lukę w systemie dwustronnych umów sojuszniczych, jakimi Polska jest związana z innymi państwami socjalistycznymi.

Patrząc na zagadnienie sojuszu między Polską a NRD z formalnoprawnego punktu widzenia, stwierdzić trzeba, że podstawy prawne tego sojuszu sprecyzowane zostały w Układzie Warszawskim podpisanym w dn. 14 V 1955 r., a którego stronami m. in. jest Polska i NRD, choć polityczne, ideologiczne i ekonomiczne przesłanki tego sojuszu stworzone zostały już wcześniej⁸. Obecnie, obok więc sojuszu opartego na Układzie Warszawskim, Polska związana jest z NRD dwustronnym Układem o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej, podobnie jak z szeregiem innych państw socjalistycznych.

Józef Muszyński

GLÓWNE ZAŁOŻENIA DZIAŁALNOŚCI SEKRETARIATU DO SPRAW OGÓLNO- I ZACHODNONIEMIECKICH W NRD

Rozbieżności w poglądach na problemy ogólnoniemieckie i zjednoczenie Niemiec, jakie występują w polityce realizowanej z jednej strony przez NRD, z drugiej — przez NRF, stanowią zasadniczą przeszkodę w procesie przywrócenia jedności tego kraju.

Stanowisko rządu NRF, opierające się niezmiennie na założeniu, iż istnieje tylko jedno państwo niemieckie, reprezentowane prawnie przez NRF i terytorialnie pokrywające się z obszarem Rzeszy Niemieckiej w granicach z 1937 r., wytworzyło sytuację głębokiego impasu w rozwiązaniu problemu niemieckiego.

Rząd NRD przeciwnie — uznając za fakt istnienie dwóch suwerennych państw niemieckich, wielokrotnie podejmował próby nawiązania kontaktów z rządem NRF i przystąpienia do rokowań nad stopniowym zbliżeniem obu państw oraz wspólnym rozwiązywaniem problemów stojących przed Niemcami¹.

⁷ Tamże.

⁸ B. Wiewióra, *Niemiecka Republika Demokratyczna — sojusznik Polski Ludowej*, „Przegląd Zachodni” 1959, nr 5, s. 16.

¹ Bogatą dokumentację tej problematyki zawiera seryjna publikacja pt. *Dokumente zur Aussenpolitik der Regierung der Deutschen Demokratischen Republik* (t. 1—12, Berlin 1954—1966), oraz wydane przez Ausschuss für Deutsche Einheit broszury: *106 Vorschläge der Deutschen Demokratischen Republik zur Wiedervereinigung. Eine chronologische Dokumentation*, ss. 47 oraz *Wiedervereinigung nur über Verhandlungen der beiden deutschen Staaten*, ss. 31.